

Pristupačnost radnog mesta

U brošuri koja je pred vama govorimo o različitim mogućnostima planiranja i adaptacije radnih mesta radi povećanja njihove pristupačnosti.

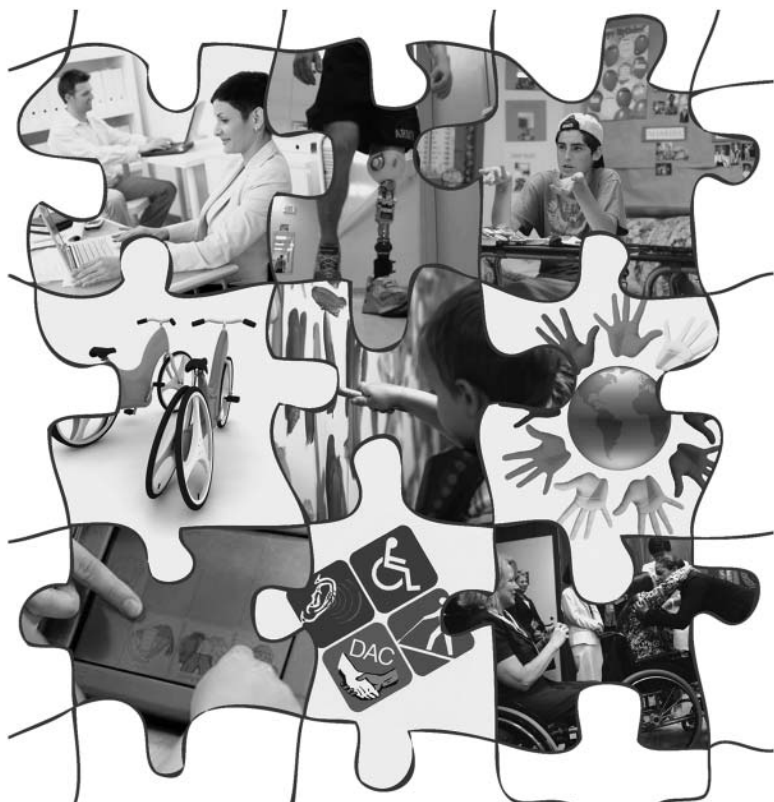
Cilj publikacije je da informiše poslodavce kako da planiraju i (re)dizajniraju radna mesta za osobe sa invaliditetom, kako bi se stvorili uslovi za ravnopravno zapošljavanje svih potencijalnih kandidata za određeni posao.

Informacije date u publikaciji zasnovane su na činjenici da se ljudi razlikuju u fizičkom, senzornom i intelektualnom smislu, kao i u odnosu na godine starosti. Imajući ovo u vidu priručnik, zapravo, nudi praktične smernice o načinu na koji se u radnoj sredini može obezbediti pristupačnost radnog mesta za SVE, pa tako i za osobe sa invaliditetom.

УНИЈА
ПОСЛОДАВАЦА
СРБИЈЕ

Pristupačnost radnog mesta

**Pristupačnost
radnog mesta**

Izdavač:
ALTERNATIVA
Beograd

Autor:
Miodrag Počuč
dipl. inž. saobraćaja

Lektura:
Ivanka Andrejević

Crteži:
Ljiljana Stoja-Rudić

Grafički dizajn i priprema za štampu:
Aleksandar Popović

Štampa:
AG PRINT
Beograd

Tiraž:
1500

Beograd,
2010.

Sadržaj

	1. Uvod	5
	2. Prava i obaveze	7
	3. Ljudska različitost	10
	4. Barijere	11
	5. Pristupačnost	13
	6. Pravilnik za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom Međunarodne organizacije rada	14
	7. Koncept dizajn za sve	16
	8. Radno mesto za sve	18
	8.1. Prilaz i ulaz	18
	8.2. Horizontalno i vertikalno kretanje	21
	8.3. Prostorije	27
	8.4. Informacije	31
	8.5. Oprema, instalacije i usluge	33

 9. Pet koraka do pristupačnog radnog mesta	35
 10. Zaključak	0
 Korišćena i srodna literatura	0

1. Uvod

U brošuri koja je pred vama govorimo o različitim mogućnostima planiranja i adaptacije radnih mesta radi povećanja njihove pristupačnosti.

Cilj publikacije je da informiše poslodavce kako da planiraju i (re)dizajniraju radna mesta za osobe sa invaliditetom, kako bi se stvorili uslovi za ravnopravno zapošljavanje svih potencijalnih kandidata za određeni posao.

Informacije date u publikaciji zasnovane su na činjenici da se ljudi razlikuju u fizičkom, senzornom i intelektualnom smislu, kao i u odnosu na godine starosti. Imajući ovo u vidu priručnik, zapravo, nudi praktične smernice o načinu na koji se u radnoj sredini može obezbediti pristupačnost radnog mesta za SVE, pa tako i za osobe sa invaliditetom.

Radi predstavljanja načina na koji se planira i kreira pristupačno radno mesto, u brošuri su korišćeni principi Pravilnika Međunarodne organizacije rada (*Pravilnik za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom*) i koncept *DIZAJN ZA SVE* koji analizira sve ljudske potrebe i težnje, a zahteva učešće svih krajnjih korisnika (poslodavaca, zaposlenih i klijenata) u svakoj etapi procesa (re)dizajniranja.

Primenom preporuka *dizajna za sve*, poslodavci će biti u mogućnosti da zaposle radnike sa različitim fizičkim, senzornim ili intelektualnim karakteristikama. Na taj način odgovoriće na zakonske obaveze u smislu ravnopravnog zapošljavanja i jednakih radnih uslova za sve, bez žalbi na eventualnu nepristupačnost.

U interesu je poslodavaca da primenom ovih preporuka poprave funkcionalnost radnog prostora i podignu radni učinak, kao i nivo komfora, zdravlja, bezbednosti, snalaženja i zadovoljstva svih zaposlenih.

Pristupačno radno mesto predstavlja značajan element u stvaranju društva zasnovanog na ravnopravnosti, koje građanima obezbeđuje samostalnost i sredstva za vođenje aktivnog društvenog i ekonomskog života.

Pristupačno radno mesto, bez prepreka, nije dakle značajno samo za osobe sa invaliditetom, već i za ostale korisnike određenog radnog prostora. Zato je pojam pristupačnosti u stvari globalni pristup koristan za sve.

Dimenzije koje se navode u brošuri preuzete su iz *Pravilnika o uslovima za planiranje i projektovanje objekata u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih,*

hendikepiranih i invalidnih lica („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/97). Za pojedine elemente za koje su domaći standardi niži, korišćene su preporuke iz Tehničkog priručnika Evropskog koncepta pristupačnosti iz 2003.

2. Prava i obaveze

Veliki broj međunarodnih pravnih akata govori o pristupačnosti uopšte i o pristupačnosti radnog mesta, i to:

- ***Konvencija Ujedinjenih nacija (UN) o pravima osoba sa invaliditetom*** (2006):

Član 9. *Konvencije* odnosi se na postojanje pristupačnog fizičkog okruženja kao jednog od osnovnih načela na kojima počiva *Konvencija*. U tom smislu države bi trebalo da preuzmu odgovarajuće mere da osobama sa invaliditetom obezbede ravnopravan pristup – fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući i informacione i komunikacione tehnologije i sisteme. Te mere uključuju identifikovanje i uklanjanje prepreka i barijera za pristup, a odnose se, između ostalog, i na radna mesta.

Član 27. *Konvencije* odnosi se na rad i zapošljavanje i definiše pravo na mogućnost sticanja sredstava za život radom koji je slobodno izabran ili prihvaćen na tržištu rada, i u radnoj sredini koja je otvorena, uključiva i pristupačna za osobe sa invaliditetom.

Republika Srbija ratifikovala je dokument *Konvencije* maja 2009. godine, i na taj način se obavezala na njenu primenu;

- ***Standardna pravila UN o izjednačavanju mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom*** (1993):

Pravilima 5 (pristupačnost) i 7 (zapošljavanje) priznaju se značaj i neophodnost postojanja pristupačnog okruženja i radnog mesta kao preduslova za jednako učešće.

S druge strane, ravnopravnost svih u smislu zapošljavanja, rada i pitanja pristupačnosti (pristup fizičkom okruženju, informacijama, komunikacijama i uslugama), garantuje se i pravnom regulativom Republike Srbije, iz koje izdvajamo:

- **Ustav Republike Srbije** (2006):

Posebno se ističe da su pred *Ustavom* i zakonom svi jednaki i da niko ne sme biti diskriminisan po osnovu sopstvene invalidnosti (bilo koje vrste) ili neke druge karakteristike, ali i da svako ima pravo na zaposlenje i rad, odnosno *da su svima pod jednakim uslovima dostupna sva radna mesta* (član 60);

- **Zakon o planiranju i izgradnji** (2009):

Član 5. definiše da svi objekti visokogradnje javne i poslovne namene moraju biti projektovani tako da omogućće nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.

Zakon takođe definiše i sankcije za one koji se ne pridržavaju pomenutih odredaba (član 206);

- **Pravilnik o uslovima projektovanja i planiranja u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih, invalidnih i hendikepiranih lica** (1997):

Ovaj podzakonski akt *Zakona o planiranju i izgradnji* precizno definiše standarde pristupačnosti koje bi trebalo poštovati pri planiranju i projektovanju okruženja i objekata;

- **Zakon o sprečavanju diskriminacije prema osobama sa invaliditetom** (2006):

Zakonom je uređen opšti režim zabrane diskriminacije po osnovu invalidnosti, posebni slučajevi diskriminacije, postupak zaštite osoba izloženih diskriminaciji, ali i mere koje se preduzimaju radi podsticanja ravnopravnosti i socijalne uključenosti osoba sa invaliditetom.

Član 22. *Zakona* naglašava da se diskriminacijom smatra odbijanje da se izvrši tehnička adaptacija radnog mesta koja omoguććava efikasan rad osobe sa invaliditetom, ako troškovi adaptacije ne padaju na teret poslodavca ili nisu nesrazmerni u odnosu na dobit koju poslodavac ostvaruje zapošljavanjem osobe sa invaliditetom;

- **Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom 2007–2015:**

Opšti cilj broj 4 *Strategije* usmeren je na rad i zapošljavanje i ističe da je neophodno razviti politike mera i primeniti odgovarajuće programe u oblasti zapošljavanja i rada koji će pružiti jednake mogućnosti i podstaći samostalnost osoba sa invaliditetom.

Opšti cilj broj 5 *Strategije* odnosi se na pristupačnost i naglašava potrebu da se osigura pristup izgrađenom okruženju, pristupačnom prevozu, informacijama, komunikacijama i uslugama namenjenim javnosti; kao i

- ***Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom*** (2009):

Član 11 odnosi se na poslove podsticanja zapošljavanja osoba sa invaliditetom što između ostalog, kako je navedeno u stavu 4, podrazumeva i obezbeđenje tehničke, stručne i finansijske podrške za prilagođavanje poslova, radnog mesta ili poslova i radnog mesta, uključujući i tehnička i tehnološka pomagala, u cilju povećanja mogućnosti zapošljavanja i uključenosti osoba sa invaliditetom.

3. Ljudska različitost

Polazna osnova publikacije o pristupačnosti radnog mesta su **razlike** koje postoje među ljudima.

Različito ljudi, odnosno zaposlenih, odnosi se na:

- **fizičke karakteristike** (visina, težina, snaga, brzina);
- **senzorne karakteristike** (vid, sluh, miris, ukus);
- **privremene karakteristike** (sezonske alergije, trudnoća, različite bolesti, prelom ruke/noge i slično);
- **kognitivne i psihološke karakteristike**; kao i
- **sposobnost percepcije i kvalitet reakcije**.

Sve veća otvorenost i jedinstvenost privrednog tržišta, te stalne migracije stanovništva, još više naglašavaju razlike među ljudima. Tako, na primer, multinacionalne kompanije u kojima su zaposlene osobe iz većeg broja zemalja, koje govore različite jezike i/ili imaju drugačije radne običaje i kulturu, trebalo bi da uvažavaju i poštuju te razlike među svojim radnicima.

Radno mesto predstavlja prostor na kojem se provodi značajni deo vremena, zbog čega bi trebalo da bude dizajnirano tako da bude komforno i da stimuliše/motiviše sve zaposlene na postizanje maksimalne efikasnosti za dobrobit poslodavca.

S druge strane, zaposlena osoba želi da se na svom radnom mestu oseća korisno, prijatno i bezbedno (u smislu da posao obavlja u sredini bezbednoj po zdravlje).

Imajući sve ovo u vidu, trebalo bi da budemo svesni činjenice da je različitost korisnika radnog prostora (zaposleni, poslodavci, klijenti) jedan od najvažnijih faktora planiranja i dizajniranja radnog mesta.

4. Barijere

Pojedine grupe korisnika radnog prostora – poput starijih osoba, osoba sa privremenim oštećenjima ili hroničnim bolestima, osoba sa invaliditetom (korisnici invalidskih kolica, hodalica, štaka, belog štapa, slušnog aparata i/ili drugih vrsta pomagala)¹ – suočavaju se sa brojnim poteškoćama pri kretanju, komunikaciji i obavljanju zadataka na radnom mestu.

Najčešće se smatra da su te grupe zaposlenih same uzrok svojih problema. Međutim, trebalo bi da imamo u vidu da sve takve poteškoće proizlaze iz uslova na radnom mestu².

Primeru radi, bez obzira na to koliko je čovek fizički snažan, teško da bi samostalno mogao da podigne teret težak 300 kilograma, a da pri tome ne koristi određena tehničko-tehnološka pomagala.

Dakle, bez adekvatnih fizičkih, tehničkih ili tehnoloških uslova na radnom mestu zaposleni neće biti u mogućnosti da realizuje radne zadatke.

Pod uslovima na radnom mestu podrazumevamo niz fizičkih, tehničkih i/ili tehnoloških pretpostavki koje nisu svim zaposlenima dostupne na jednakoj osnovi.

To mogu biti:

- (ne)postojanje i/ili (ne)adekvatan pristup radnom mestu (prilaz objektu, ulaz u objekat);
- (ne)mogućnost horizontalnog i vertikalnog kretanja unutar objekta;
- (ne)mogućnost primanja i/ili davanja određene informacije u određenom formatu (usmena ili pisana informacija ili informacija data samo na određenom jeziku);
- (ne)mogućnost korišćenja tehničko-tehnoloških sredstava na radu (računari, oprema i alati, inventar); i/ili
- (ne)mogućnost korišćenja određenih usluga koje nudi poslodavac (stručna edukacija, literatura, ishrana, prevoz, organizovani odmori i slično).

1 Osobe sa trajnim zdravstvenim problemima i osobe sa invaliditetom čine oko 32 odsto ukupne evropske populacije.

2 Definicija invalidnosti u Konvenciji UN o pravima osoba sa invaliditetom navodi da invalidnost proističe iz interakcije određene osobe sa okolnim barijerama, odnosno priznaje značaj barijera iz okruženja jer onemogućavaju funkcionisanje te osobe.

Zbog tako neprilagođenog radnog mesta i nemogućnosti da u takvim uslovima odgovori na postavljene radne zadatke veliki broj ljudi, a naročito predstavnici pomenutih grupa, teško ostvaruje pravo na rad – zaposlenje, i teško se ostvaruje u radu.

Zato bi trebalo imati u vidu da bi – bez obzira na različite fizičke, senzorne, psihičke i/ili intelektualne karakteristike, mogućnosti i sposobnosti zaposlenih – svi trebalo da imaju jednake mogućnosti učešća u svim segmentima ljudskog života, pa tako i u procesu rada i zapošljavanja.

5. Pristupačnost

Pristupačno radno mesto za sve predstavlja preduslov za povećanje mobilnosti, funkcionalnosti, sigurnosti i samostalnosti (kako fizičke, tako i ekonomske) svih radnika.

Pristupačnost radnog mesta podrazumeva sve ono što svakom pojedincu/zaposlenom omogućava da radi samostalno (bez asistencije) i da učestvuje u svim aspektima tog rada, na jednakoj osnovi kao i svi ostali zaposleni.

Uopšteno posmatrano, pristupačnost obuhvata četiri osnovna elementa, i to:

a. Fizički pristup radnoj sredini – dostupnost

Ovaj element podrazumeva mogućnost da svi zaposleni fizički pristupe i koriste sve sadržaje radnog mesta (nameštaj, opremu, uređaje i alate), uključujući i one objekte i sadržaje u kojima nisu direktno angažovani;

b. Pristup saobraćajnicama/putevima i prevozu

Podrazumeva mogućnost korišćenja svih puteva između različitih delova jednog istog objekta (horizontalno i vertikalno kretanje), ali i puteva/staza između različitih objekata radnog mesta (na primer između različitih fabričkih pogona), uključujući i prevozna sredstva koja se za to koriste (liftovi, vozila i slično);

c. Pristup informacijama i komunikacijama

Podrazumeva pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima na radnom mestu kao što su računari, telefoni, stručna literatura, pisane i/ili štampane informacije, obaveštenja i ostalo; i

d. Pristup uslugama

Podrazumeva da svaki zaposleni ima jednake mogućnosti da koristi usluge koje nudi poslodavac. To mogu biti usluge kolektivne ishrane, korišćenja vodomata ili aparata za kafu, kolektivnog prevoza, rekreativnih programa za zaposlene, organizovanih godišnjih odmora, i ostale slične beneficije koje se nude zaposlenima.

6. Pravilnik za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom Međunarodne organizacije rada

Ovaj Pravilnik MOR-a prerastao je u vodič za poslodavce koji im pomaže da usvoje pozitivnu strategiju u rešavanju pitanja rada osoba sa invaliditetom i njihovog radnog mesta.

Načelo koje pruža Pravilnik predstavlja fundament međunarodnog standarda rada, zajedno sa Konvencijom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (osoba sa invaliditetom) MOR-a iz 1983. (broj 159) i Preporukom MOR-a (broj 168) iz 1983. Pravilnik nije zakonski obavezan dokument i namenjen je prikazivanju u kontekstu nacionalnih uslova, kao i primeni u skladu sa nacionalnim zakonom i praksom.

Pravilnik definiše podešavanje ili prilagođavanje radnih mesta kao što je adaptacija posla, uključujući i podešavanja i promenu mašina i opreme i/ili promene opisa radnog mesta, organizaciju rada i adaptaciju radnog okruženja kako bi se obezbedio pristup radnom mestu i radnom vremenu, omogućavajući time zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

U daljem tekstu prikazana su načela usmerena isključivo na pristupačnost radnih mesta i adaptaciju iz Pravilnika za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom MOR-a.

Pristupačnost

Kako bi omogućili zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zadržavanje posla radnika koji su stekli invaliditet, poslodavci bi trebalo da preduzmu određene korake u cilju poboljšanja pristupačnosti radnih prostorija osobama sa različitim vrstama invaliditeta. Ovo obuhvata ulaz i kretanje po poslovnim prostorijama, kao i pristup toaletu.

Pristupačnost bi takođe trebalo shvatiti i tako da obuhvati upotrebljenu signalizaciju, priručnike, instrukcije na radnom mestu i elektronske informacije. Ovde bi bilo potrebno redovno vršiti kontrolu, gde je to neophodno, zbog pristupačnosti za osobe sa oštećenjem vida, a posebno za osobe sa intelektualnim invaliditetom.

Pristupačnost osobama sa oštećenjem sluha obuhvata pristup informacijama koje se često izražavaju zvukom – kao što su zvuk zvana, požarni alarm,

zvižduk ili sirena. Takvi elementi mogu se kontrolisati i dopunjavati, gde je to neophodno, alternativnim napravama, kao što je trepćuće svetlo.

Pri planiranju poboljšanja pristupačnosti, poslodavci bi trebalo da se konsultuju sa radnikom sa invaliditetom i specijalizovanim tehničkim savetodavnim službama, u koje eventualno spadaju i organizacije osoba sa invaliditetom, i da provere kriterijume propisane od strane nadležnih organa vlasti.

Planovi za slučaj opasnosti trebalo bi da osobama sa invaliditetom obezbede bezbednu i uspešnu evakuaciju sa radnog na bezbedno mesto.

Adaptacije

Kako bi radnik sa invaliditetom uspešno mogao da obavlja svoj posao možda će biti potrebne adaptacije na radnoj stanici. Pri planiranju adaptacija, poslodavci bi trebalo da se konsultuju sa radnikom sa invaliditetom i sa predstavnicima radnika.

Slično tome, kako bi se postigao najbolji mogući radni učinak možda će biti potrebne i adaptacije oruđa i opreme. I ovo bi trebalo planirati u konsultacijama sa radnikom sa invaliditetom i predstavnicima radnika.

Za pojedine radnike sa invaliditetom možda će biti neophodno proveriti opis posla i napraviti određene izmene – na primer, izbrisati onaj deo posla koji ta osoba ne može da obavlja i zameniti ga nekim drugim zadatkom ili zadacima.

Fleksibilnost radnog rasporeda može biti značajan faktor omogućavanja pojedincima sa invaliditetom da uspešno obavljaju posao. Opet, i ovaj bi element trebalo razmotriti u konsultacijama sa radnicima na koje se odnosi i sa njihovim predstavnicima.

Možda će biti potrebna kontrola učinka, u konsultacijama sa radnicima sa invaliditetom i njihovim predstavnicima, posebno u ranom periodu nakon regrutovanja ili nakon što je zaposleni koji već radi na tom mestu stekao invaliditet.

7. Koncept dizajn za sve²

Najveći broj današnjih radnih mesta nepristupačan je, zbog toga što pri njihovom projektovanju nisu uzete u obzir razlike među ljudima. Problem je nastao i zato što su radna mesta organizovana imajući u vidu isključivo tzv. „prosečnu osobu“.

Neophodno je, međutim, da promenimo način razmišljanja i pristup rešavanju problema tako što ćemo planirati i projektovati radna mesta za SVE ljude, odnosno za sve njihove različitosti. U tom smislu možemo da koristimo *dizajn za sve*.

„Dizajn za sve“ predstavlja dizajn za ljudsku različitost, socijalnu inkluziju i jednakost³.

Dizajn za sve je holistički i multidisciplinarni pristup usmeren na samog čoveka.

„Dizajn za sve“ trebalo bi da shvatimo kao intervenciju u okruženju i oblikovanju proizvoda i usluga, sa ciljem da svako, uključujući i buduće generacije, bez obzira na godine, rod, sposobnosti ili kulturno poreklo, može ravnopravno da učestvuje u društvenim, ekonomskim, kulturnim i slobodnim aktivnostima⁴.

Primena *dizajna za sve* u planiranju radnog mesta omogućava poslodavcima da poštuju ljudsku različitost.

Na taj način stvaraju radni prostor za sve (socijalnu inkluziju), odnosno mogućnost da se potencijalni radnici (odgovarajućih kvalifikacija) zaposle i da na jednakoj osnovi učestvuju u procesu rada.

Pristupačno radno mesto, po konceptu *dizajna za sve*, trebalo bi da bude (re)dizajnirano/osmišljeno na takav način da svim zaposlenima obezbedi:

- **Poštovanje različitosti**

Radno mesto, sa svim svojim elementima i komponentama (fizičkim, tehničkim, tehnološkim), poštuje različitost među zaposlenima i svakome omogućava da ga koristi na ravnopravnoj osnovi.

Radnje i radni zadaci osmišljeni su tako da niko ne bude marginalizovan, niti doveden u situaciju da ne može da obavi svoj posao zbog fizičkih, senzornih, intelektualnih ili nekih drugih karakteristika.

3 Izvor: EIDD, Stokholmska deklaracija 2004.

4 Izvor: Design for All Foundation, Barcelona.

Svaka zaposlena osoba može da dođe do svakog elementa radnog prostora i da ga koristi na jednakoj osnovi;

- **Bezbednost**

Izbegnute su sve radnje ili nepovoljni radni uslovi (na primer – strme rampe, klizavi podovi, neadekvatne dimenzije ili raspored nameštaja, neispravan ili pohaban alat i ostala sredstva rada) koji zaposlenog mogu dovesti u nepovoljnu situaciju s aspekta njegove bezbednosti.

Zato, svaki element radnog prostora trebalo bi da bude osmišljen vodeći računa o bezbednosti;

- **Zdravlje**

Radno mesto ne sme predstavljati opasnost po zdravlje zaposlenih, niti izazivati probleme onima koji boluju od određenih bolesti;

- **Funkcionalnost**

Radno mesto je komforno osmišljeno kako bi poslužilo osnovnoj svrsi. Ono je projektovano tako da zaposlenoj osobi omogući funkcionalnost u realizaciji posla.

Radnik svoj posao obavlja bez problema i bez ulaganja nepotrebnog i dodatnog napora;

- **Snalaženje i razumljivost**

Lako snalaženje i razumljivost prostora važni su kako bi svi korisnici bili u stanju da se orijentišu bez teškoća.

Svi korisnici dobijaju jasne i nedvosmislene informacije, a raspored elementa u prostoru je koherentan, funkcionalan i ne zbunjuje korisnike.

Prostor je opremljen elementima za vizuelno vođenje korisnika: vizuelnim, audio i taktilnim zapisima važnih informacija i putokaza, informacionim tablama, mapama na kojima je prikazan razmeštaj prostorija po etažama, oznakama na ulazu i ispred svake prostorije, ali i adekvatnim sistemom uzbunjivanja;

- **Estetika**

Kada je radno mesto lepo dizajnirano, zaposleni će se u tom prostoru osećati komforno, prijatno i zadovoljno. Kao posledicu možemo očekivati njihovu bolju motivaciju i veću spremnost da povećaju produktivnost rada.

Estetski lepo dizajnirana radna mesta zaposleni će brže i lakše prihvatiti, a i kljenti će tako dobiti dokaz o tome da poslodavci vode računa o potrebama svojih radnika.

8. Radno mesto za sve

Koristeći elemente pristupačnosti, preporuke i smernice, u ovom odeljku navešćemo primere načina na koji poslodavci mogu povećati pristupačnost radnih mesta.

Elementi na koje bi posebno trebalo obratiti pažnju su prilaz, ulaz, mogućnosti horizontalne i vertikalne komunikacije, prostorije (uključujući i toalete i kompletan inventar), signalizacija, informacije, oprema i usluge koje postoje na radnom mestu.

8.1. Prilaz i ulaz

Mogućnost prilaza do objekta i korišćenja parking prostora ako postoji predstavlja važan segment, naročito za one koji se otežano kreću ili koriste neku vrstu pomagala za kretanje.

- **Prilazne staze**

Staze koje formiraju prilaz do samog objekta radnog mesta trebalo bi da obrazuju mrežu staza bez prepreka.

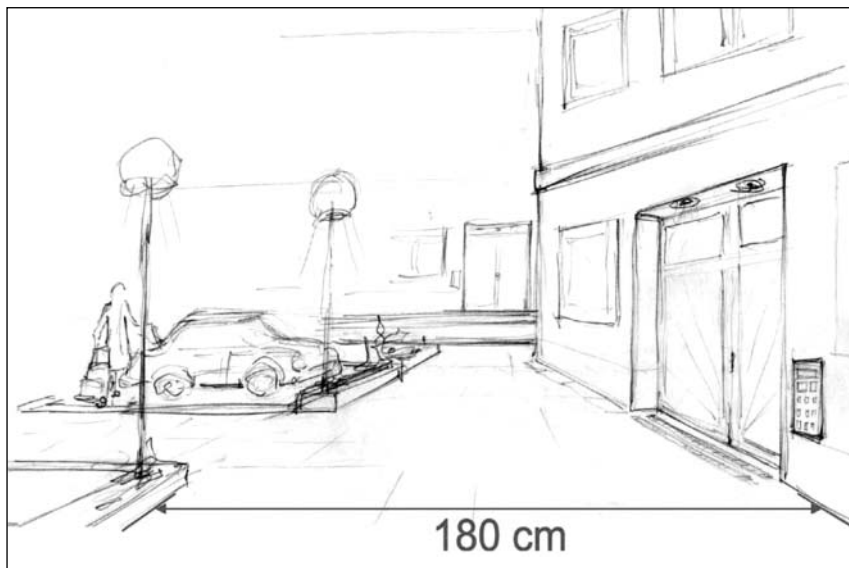
Prepreke na prilaznim stazama mogu biti stepenice, naprsline/pukotine, različita ulegnuća i/ili ispuččenja, zazori, ili neodgovarajuće postavljen mobilijar.

Odsustvo navedenih prepreka na stazama neophodan je uslov za staze koje su prilagođene osobama sa invaliditetom.

Ako ipak postoji manji broj stepenika, neophodno ih je premostiti pomoću kosih ravni / rampi. Zato bi trebalo izbegavati montažno-demontažna rešenja i eventualno pronaći trajno rešenje.

Ako je zbog konfiguracije terena neizbežan veći broj stepenika koji se ne mogu premostiti rampom, trebalo bi obezbediti alternativnu pristupačnu putanju, koja će biti što kraća i što bliže glavnom ulazu u objekat.

Trebalo bi voditi računa o tome da širina staza bude dovoljna za mimoi-lazanje. Ovo je naročito važno na radnim mestima na kojima je prisutan veći broj zaposlenih, odnosno na mestima na kojima postoji velika fluktuacija ljudi.

Zastor staza (vrsta podloge) trebalo bi da bude takav da obezbedi maksimalnu bezbednost kretanja korisnika – ravna, tvrda, neklizajuća podloga, po mogućnosti bez spojeva, jer se na taj način stvaraju zazori nepoželjni pri kretanju osoba u kolicima ili pri guranju tereta.

Popločavanje staza takođe je nepovoljno rešenje, ali ako je neophodno da staza bude napravljena na ovaj način (spajanjem dve ili više ploča – popločavanjem), zazori bi trebalo da budu što manji, odnosno što uži, i da ne stvaraju otpor kotrljanju točkova.

Nužno je redovno održavati higijenu staza – obavljati čišćenje snega, leda, lišća, i slično.

Rešetke za odливne kanale, koji se koriste za odvođenje atmosferskih voda sa staze, trebalo bi postaviti van linija kretanja. Otvori na rešetkama trebalo bi da budu dovoljno uski da spreče upadanje točkova, štikli cipela, štapova, itd.

Naročito je značajno da svaka staza bude na odgovarajući način osvetljena, i to u različitim vremenskim uslovima (magla, kiša i sl.) ili periodima dana (sumrak). Ovo je korisno za osobe sa oštećenjem vida (zbog sigurnijeg kretanja) ili sluha (čitanje sa usana), ali i za bezbednost svih ostalih korisnika.

Poželjno je da staze imaju i vizuelno vođenje. Ovo je moguće postići iscrtavanjem reflektujućih linija duž ivica staze sa leve i desne strane, u kontrastnoj boji u odnosu na boju staze. Druge mogućnosti su ozelenjavanje povr-

šina sa obe strane staze (živa ograda), postavljanje niskih baštenskih svetiljki duž ivica, i slični načini.

- **Parking prostor**

Pristup različitim prevoznim sredstvima do ulaza u zgradu koristi svima, a naročito je važan za osobe sa otežanim kretanjem i korisnike određenih pomagala za kretanje. U tom cilju, neophodno je postojanje pristupačnog parking prostora ispred ulaza u objekat.

Ako za to postoje mogućnosti, trebalo bi planirati parking prostor u krugu (dvorištu) radnog mesta. Ovo je povoljnije rešenje jer se ovaj prostor tada može osmisliti onako kako to najviše odgovara radnicima.

Pristupačno parking mesto (naročito za korisnike invalidskih kolica) šire je od standardnog mesta. Prošireni prostor potreban je za komforan ulaz/izlaz iz vozila u invalidska kolica, odnosno iz invalidskih kolica u vozilo, ali i za manevrisanje u toj situaciji.

Parking mesta bi uvek trebalo isplanirati što bliže izlazu sa parkirišta, a istovremeno, ako je to moguće, i najbliže ulazu u objekat. Ovo je potrebno kako bi se obezbedio najkraći put do ulaza, sa što manje napora.

Pristupačno projektovano mesto za parkiranje nalazi se u horizontalnom položaju, nikako na nagibu, jer to dodatno otežava manevar ulaska/izlaska u/iz vozila ili, na primer, vađenje robe iz prtljažnika.

Takođe bi trebalo obezbediti i odgovarajuću pristupačnu stazu, povezanu sa parkingom. U tom smislu najbolje rešenje je projektovanje parkinga u nivou pešačke staze.

Za zastor parking prostora važe iste preporuke kao i za prilazne staze.

Parking mesto trebalo bi da bude uredno obeleženo horizontalnom i vertikalnom signalizacijom, u skladu sa važećim pravilima saobraćaja.

- **Ulazna vrata**

Idealno pristupačna vrata su automatska (senzorna) vrata, koja korisnici nemaju potrebu fizički da dodirnu. Na taj način postižu se lakše manevrisanje (naročito ako se nosi teret ili se koristi neko od pomagala za kretanje), veći komfor, ušteda energije i povećana higijena svih korisnika.

Pri (re)dizajniranju radnih prostora bilo koje namene prednost bi uvek trebalo dati automatskim vratima.

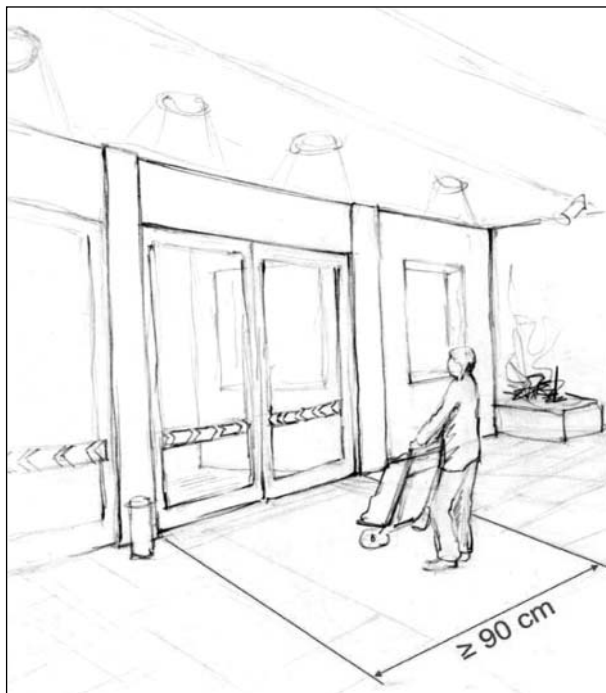
Ako vrata nisu automatska trebalo bi da budu dizajnirana tako da omogućavaju rukovanje jednoj osobi, jednim pokretom, i uz što manji utrošak snage.

Vrata bi trebalo da budu laka za rukovanje. Na njima ne sme postojati mehanizam za samozatvaranje, jer takva vrata ne mogu svi jednako da koriste. Ona su nepovoljna za osobe sa nedovoljno snage, korisnike kolica ili ostalih pomagala, kao i za ljude koji u rukama nose teret. Sila potrebna za otvaranje vrata trebalo bi da bude jednaka ili veća od 30 N.

Širina vrata trebala bi da bude odgovarajuća tako da obezbeđuje prolaz svih korisnika. Korisna širina vrata trebala bi da poštuje i potrebu da se kroz njih unosi/iznosi određeni inventar – nameštaj i oprema.

Obavezno bi trebalo izbegavati vrata čije postavljanje zahteva upotrebu pragova.

Potpuno zastakljena vrata nisu pogodna za ljude oštećenog vida. Ako ipak postoje, trebalo bi da budu od nelomljivog stakla. Poželjno je da budu obeležena i fluorescentnom kontrastnom trakom/nalepnicom, kako bi se u određenim periodima dana ili pri različitom veštačkom osvetljenju lakše uočavala.

Trebalo bi izbegavati kvake tipa „kugle“. Poželjno je koristiti klasične kvake jer su pogodnije za veći broj korisnika.

Ulazna vrata, kao i staze, trebalo bi da budu adekvatno osvetljene u različitim periodima dana.

8.2. Horizontalno i vertikalno kretanje

Kako bi radnici mogli da obavljaju svoje radne zadatke od izuzetne je važnosti da imaju mogućnost da ostvare fizičko kretanje. Ovo podrazumeva mogućnost da se kreću i oko objekta ili oko više objekata unutar kruga radnog mesta.

Pri obezbeđivanju horizontalnog i vertikalnog kretanja, apsolutni prioritet trebalo bi dati mogućnosti da svako (bez obzira na svoje fizičke ili senzorne karakteristike) dobije mogućnost pristupa do SVIH prostorija (kancelarije, različitih fabričkih pogona, sale za sastanke, kantine, toaleta, itd.).

- **Hodnici, prolazi i holovi**

Pristupačno horizontalno kretanje unutar objekta obuhvata mrežu staza, hodnika, prolaza, holova i sličnih prostora koje mogu da koriste svi, bez obzira na fizičke karakteristike. Stoga je potrebno voditi računa o tome da u hodnicima, prolazima i holovima ne bude prepreka.

Sve postojeće fizičke prepreke koje ometaju nesmetano i bezbedno kretanje i/ili mimoilaženje korisnika trebalo bi ukloniti sa linije kretanja (žardinjere za cveće, klupe i/ili različiti inventar).

Ako hodnici ili ostale prostorije objekta na istom nivou/etaži imaju stepenike, trebalo bi pronaći alternativne mogućnosti pristupa za one koji ne mogu da ih savladaju. Ovo će ujedno omogućiti i veću funkcionalnost tog prostora za sve korisnike.

Kada inventar na hodnicima nije moguće izbeći, potrebno je predvideti da bude na točkicama kako bi se, u slučaju potrebe, lako premeštao ili pomerao, bez znatnijeg utroška snage.

Hodnici ili prolazi trebalo bi da imaju vizuelno vođenje i jasno uočljive delove inventara i mobilijara (klupe, čiviluke, oglasne table) u kontrastnim bojama u odnosu na okolinu i mesto na kojem se nalaze.

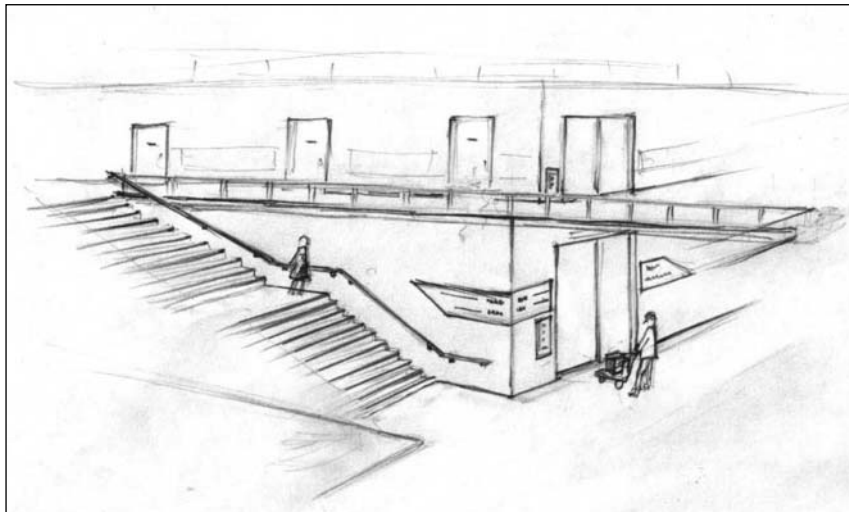
Upotreba kontrastnih boja omogućiće slabovidim osobama da se bolje orijentišu, dok će drugim korisnicima nesvesno olakšati kretanje i dati osećaj sigurnosti. Zato je neophodno kontrastnim bojama istaći sva vrata, rukohvate, natpise, nameštaj i slično.

Treba voditi računa da hodnici budu dovoljno široki da obezbede mimoilaženje, ali i manevrisanje raličitim inventarom ili robom.

Pod bi trebalo da bude čist i čvrst, ne sme da bude klizav i mora biti bez podnih podloga „duge dlake“ koje mogu otežavati kretanje, kotrljanje točkova kolica ili guranje predmeta/robe.

- **Stepenice**

Za savladavanje visinskih razlika i omogućavanje vertikalne komunikacije u objektima najčešće se koriste stepenice. Postojanje stepenica, samo po sebi, ne predstavlja problem, jer ih uvek koristi veliki broj ljudi. Problem nastaje kada pored stepenica ne postoji dodatna mogućnost za savladavanje visinske razlike. Ovo se rešava postavljanjem rampi (za savladavanje malih visina) ili liftova (za veće visine).

Kada u objektu postoje i stepenice i lift, korisnici prostora imaju mogućnost izbora. Da li će u datom trenutku koristiti stepenice ili lift zavisi od njihovih fizičkih karakteristika, ali i od raspoloženja ili vrste posla koji u tom trenutku obavljaju. Na primer, ako nosite teški teret verovatnije je da ćete koristiti lift nego stepenice.

Rubovi/ivice svakog stepenika trebalo bi da budu označeni kontrastnom trakom, koja će označavati kraj stepenika i na taj način omogućiti bezbednije kretanje svih, a naročito korisnika koji imaju oštećenje vida.

Čelo stepenica trebalo bi da bude ispunjeno, kako bi se sprečilo proklizavanje ili zaglavljivanje nogu u otvore.

Gazišta stepenica ne bi smela da budu klizava. Stoga ih je potrebno redovno održavati i moraju biti čista.

Stepeništa bi u različitim periodima dana trebalo dobro osvetliti, naročito ako su zbog svog položaja zaklonjena, odnosno van domašaja dnevne svetlosti.

Stepenice bi trebalo da budu u kontrastnoj boji u odnosu na zidove i ogradu stepenica.

Pojedine grupe korisnika ne koriste podjednako obe strane tela. U tom smislu važno je da stepenice imaju rukohvate sa obe strane, kako bi koristile svima, nezavisno od smera kretanja korisnika.

- **Rampe**

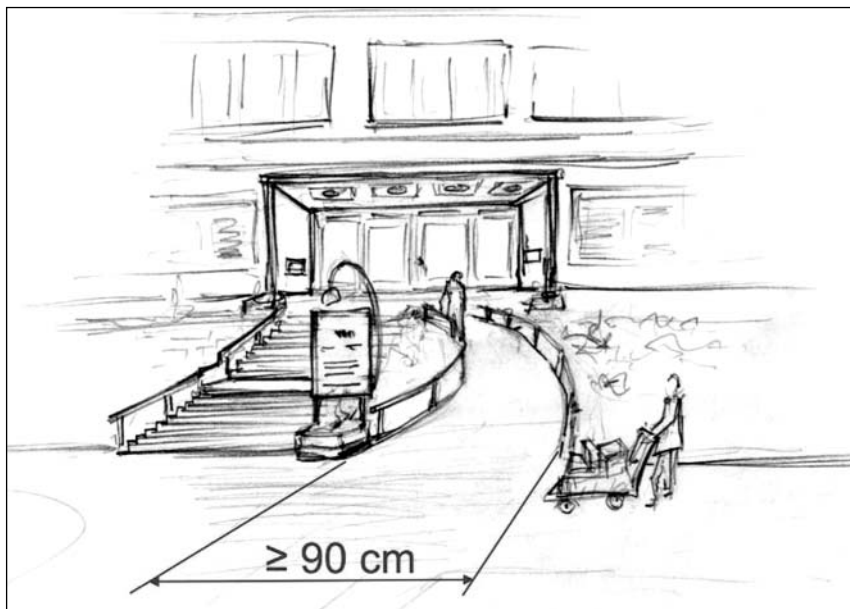
Pomoću rampi najbolje se i najlakše savladavaju manje visinske razlike, zbog jednostavnosti njihove izgradnje i upotrebe.

Grade se na ulazima ili unutar objekta, ali samo ako za to postoje prostorne i tehničke mogućnosti. Maksimalni nagib rampe trebalo bi da iznosi 5%.

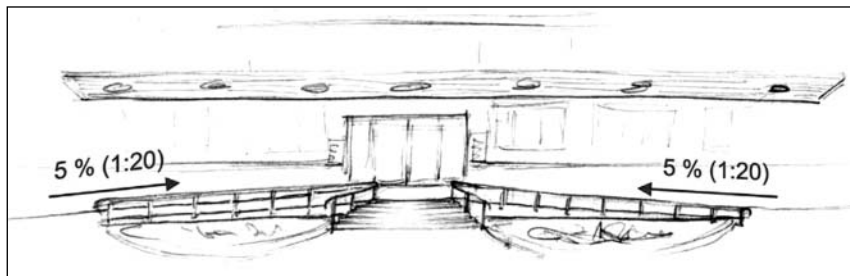
Nije praktično praviti izuzetno strme ili jako duge rampe (duže od 9 metara), jer nisu funkcionalne, niti bezbedne za korisnike. Duge rampe zahtevaju veliki prostor koji bi mogao da bude mnogo racionalnije iskorišćen.

U odnosu na stepenice, rampe predstavljaju prirodni i prihvatljiviji način za savladavanje malih visinskih razlika. Trebalo bi ih postavljati tamo gde je to potrebno i opravdano. Naročito su korisne u jednospratnim zgradama.

Treba znati da se izgradnjom pristupne rampe na ili unutar višespratnog objekta problem nepristupačnosti ne rešava u potpunosti – omogućava se pristup samo jednom delu objekta (prvi sprat, na primer), ali ne i višim nivoima objekta (višim spratovima).

Prilikom projektovanja i izgradnje rampe potrebno je poštovati propisane standarde o njihovoj veličini (ne duže od 9 m), nagibu (maksimalni nagib 5%), širini, visini rukohvata, te vrsti materijala.

Preporučuje se izbegavanje *ad hoc* ili montažno-demontažnih rampi, umesto kojih bi bilo potrebno pronaći trajno rešenje. Zato bi trebalo angažovati stručnjake za pristupačnost, koji će ponuditi odgovarajuća rešenja na zadovoljstvo svih korisnika. Na taj način štede se i vreme i novac.

- **Liftovi**

Lift je proizvod *dizajna za sve*.

Njegova upotreba omogućava maksimalnu uključenost svih potencijalnih korisnika radnog mesta, bez obzira na vrstu invaliditeta, fizičke ili druge karakteristike, ili godine starosti.

Mesto lifta trebalo bi korisnicima da omogući što kraći put do najvažnijih prostorija na određenom nivou objekta.

Pre nego što započne rekonstrukcija postojećeg ili ugradnja novog lifta u radnom prostoru, važno je znati da bi osnova kabine lifta trebalo da bude dovoljno velika da obezbedi manevrisanje korisnika invalidskih kolica (naročito motornih) ili korisnika nekog drugog pomagala. Preporučuje se minimalna osnova kabine lifta od 110 x 140 cm.

Pri tome bi trebalo imati na umu da se lift veoma često koristi za prenos stvari kao što su inventar, oprema i mašine, te da veća osnova kabine ujedno znači i veći komfor za sve njene korisnike.

Veća osnova lifta veoma je korisna i pri različitim urgentnim ili vanrednim situacijama – požaru, ulasku ekipa hitne pomoći, i sličnim.

Ako je kabina lifta mala i ne postoji mogućnost da se u njoj manevriše, poželjno je da lift bude protočnog tipa (ulaz na jedna vrata, a izlaz na druga), jer se na taj način izbegava nepotrebno manevrisanje (okretanje) korisnika unutar kabine.

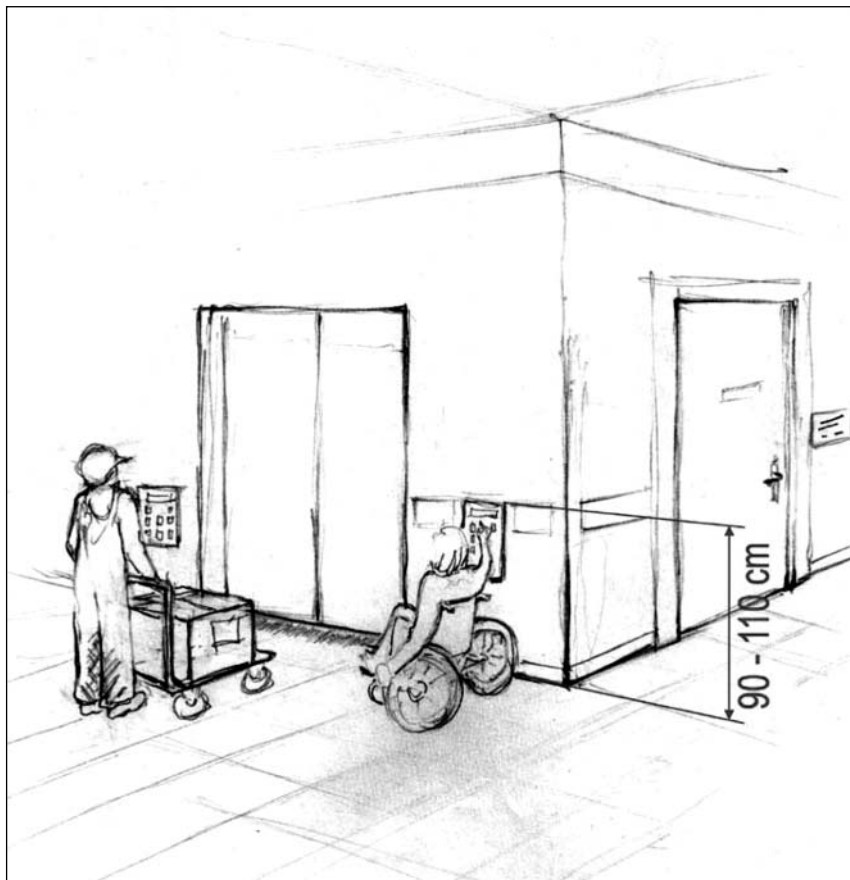
Komande za upravljanje liftom trebalo bi postaviti na odgovarajuću visinu u odnosu na pod kabine, kako bi mogli da ih koriste ljudi različitih visina i korisnici invalidskih kolica. Poželjno je da budu postavljene na maksimalno 110 cm od površine poda.

Vrata lifta trebalo bi da budu automatska, ali i dovoljno široka za ulaz/izlaz svih korisnika, naročito onih koji nose pakete i terete, ili koriste kolica. Dobro projektovano zaštitno vreme za zatvaranja vrata omogućuje nesmetan ulaz/izlaz i korisnicima kojima je potrebno više vremena za obavljanje te radnje.

Boja i veličina komandnih dugmića trebalo bi da bude u kontrastu u odnosu na komandnu ploču, jasno izraženih brojeva i nedvosmislenog sadržaja.

Poželjno je da informacije na komandama uvek budu izražene na dva načina – ispunčenim brojem/pismom i *Brajevim pismom*. Sve ostale informacije koje se daju ispred i u samom liftu trebalo bi da budu dizajnirane tako da budu audio-vizuelne. Označavanje stanica lifta trebalo bi da bude dijagnostikovano zvučnim signalom, ali i odgovarajućim brojem, na jasno vidljivom displeju.

Poželjno je da unutar kabine lifta budu istaknute i jasne informacije o objektu kako bi korisnici lifta imali više informacija o mestu na koje idu (na primer, prvi sprat – sektor za ljudske resurse, drugi sprat – sektor za finansije, itd.).

Poželjno je da jedna stranica kabine lifta bude providna/prozirna (npr. panoramski lift) kako bi bio neutralisan efekat eventualne klaustrofobije korisnika. U slučaju nemogućnosti ugradnje panoramskog lifta, u kabinu lifta potrebno je postaviti ogledala.

Rukohvati u kabini lifta trebalo bi da postoje na obe bočne stranice. Poželjno je da boja rukohvata bude u kontrastu u odnosu na boju zidova lifta, a boja bočnih zidova u odnosu na boju vrata kabine.

Pre (re)dizajniranja lifta i njegovog naručivanja od proizvođača potrebno je obaviti konsultacije sa ekspertima za pristupačnost kako bi preporučili lift koji će najviše odgovarati svim korisnicima.

- **Ograde i rukohvati**

Svako kretanje podrazumeva i određenu vrstu rizika po korisnika. Ovo je naročito izraženo kod grupa ljudi koji se otežano ili nesigurno kreću, imaju oštećenje vida ili su malaksali. Zato je poželjno da stepenice, hodnici, rampe i liftovi budu obezbeđeni rukohvatima.

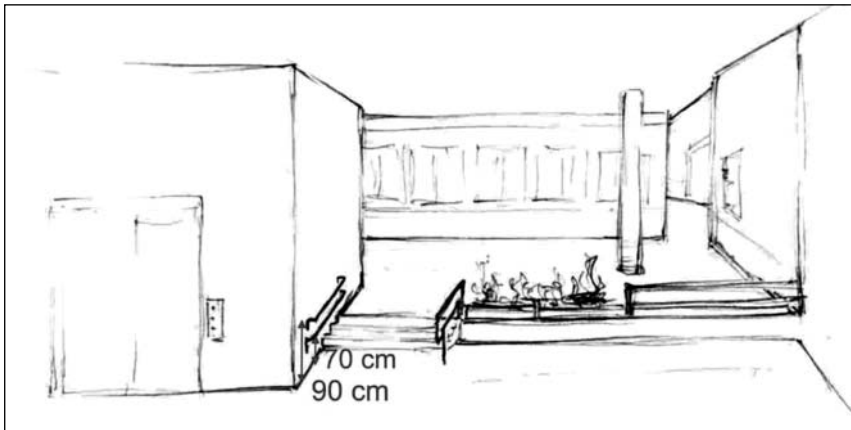
Rukohvati pružaju oslonac tokom kretanja, kao i tokom dužeg stajanja na jednom mestu. Predstavljaju dragocenu pomoć u orijentaciji (naročito za slepe osobe), jer svojim pravcem pokazuju trasu stepenica, staze, hodnika ili rampe.

Ograde i rukohvate trebalo bi praktikovati u svim opasnim područjima, kako bi se izbegle situacije koje narušavaju bezbednost korisnika.

Poželjno je da se rukohvati na ogradi ili na zidovima praktikuju na dve visine (dva paralelna rukohvata) kako bi bili pristupačni i osobama visokog i niskog rasta, ali i korisnicima invalidskih kolica.

Rukohvat je vodič za osobu koja je slepa. Njegov prekid može otežati njeno kretanje. Zato, na mestima na kojima se menja pravac stepenica, ili na odmorštima (podestima) rukohvat ne treba prekidati, jer se na taj način gubi orijentacija u prostoru.

Rukohvat bi trebalo dizajnirati tako da se može lako obuhvatiti. Fiksiranje rukohvata za zid izvodi se odozdo, jer na taj način ruka po njima „klizi“ bez prepreka.

Boja ograde i rukohvata trebalo bi da bude kontrastna u odnosu na okolinu i jasno uočljiva.

8.3. Prostorije

Sve prostorije unutar radnog mesta potrebno je osmisliti tako da bude omogućeno njihovo fleksibilno korišćenje, kako bi se lako mogle prilagoditi različitim potrebama korisnika.

Posebnu pažnju trebalo bi obratiti na pristupačnost vrata, stolova, stolica, ormara i šaltera, ali i na osvetljenje, provetravanje, pristup električnim uređajima, te na racionalnu organizaciju prostora i inventara koji neće sprečavati kretanje i/ili komunikaciju među ljudima.

Svaka prostorija trebalo bi da ima jasno istaknut broj i naziv. Informaciju bi trebalo dati na više načina – pismom, uključujući i Brajevo pismo, i grafičkim simbolom, a nikako samo na jedan način. Ovo će radnicima obezbeđena omogućiti da upute posetioce ali i da posetioci sami lako nađu određenu prostoriju ili osobu.

Informacije o broju i nazivu prostorije poželjno je postaviti na vrata. U izuzetnim slučajevima mogu se postaviti pored vrata ali nikako iznad njih ili na štok. Informacije bi trebalo da budu u kontrastnoj boji u odnosu na pozadinu na kojoj stoje, odnosno na boju vrata ili zida.

U neposrednoj blizini ispred, iza ili pored vrata prostorije ne bi trebalo da stoje inventar ili mobilijar (klupe, cveće, ormari). Na taj način obezbeđuje se maksimalno otvaranje vrata i komforan ulaz/izlaz.

• **Inventar**

Visina stolova trebalo bi da odgovara i osobama koje koriste invalidska kolica. Imajući u vidu da su nekim korisnicima potrebni niži stolovi i stolice, a drugima viši, poželjno je imati stolove i stolice čija se visina može podešavati.

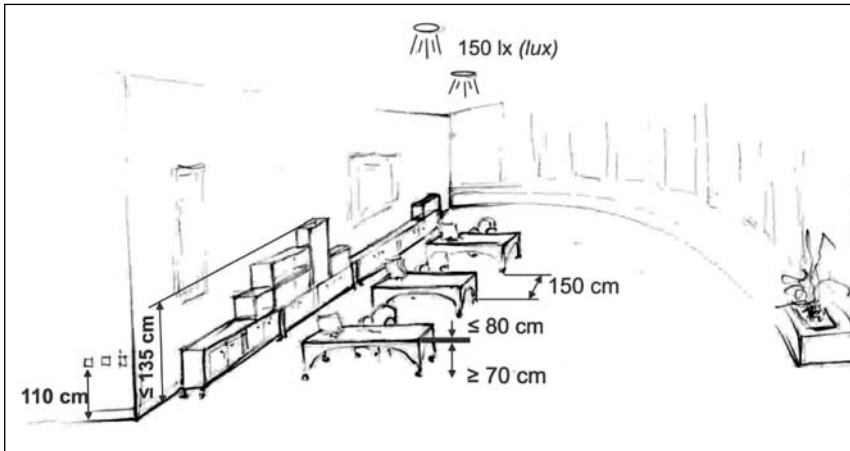
Trebalo bi izbegavati blještave površine stolova koje mogu da izazovu odraze neprijatne osobama oštećenog vida, ali i naporene ostalim korisnicima. Kako bi se to izbeglo, radni stolovi trebalo bi da imaju matirane ili nagnute radne površine.

Raspored stolova i stolica ili različitih radnih mesta trebalo bi da omogući nesmetano kretanje, prolaz i mimoilaženje svih korisnika prostora. Minimalni prostor za prolaz trebalo bi da bude 150 cm.

Police za odlaganje dokumentacije, literature ili robe ne bi trebalo da budu previsoke kako bi mogle da ih vide, dohvate i koriste osobe nižeg rasta ili osobe koje koriste invalidska kolica.

Ako u objektima postoje različiti šalteri za informacije (prijemna služba, portirnica) ili prodajni pultovi, trebalo bi obezbediti da bar jedan njihov deo bude u visini stola, kako bi svi mogli da ih koriste.

Kako bi korisnici u različitim situacijama što lakše koristili prostorije, trebalo bi izbegavati fiksiranje inventara u njima. Moguće rešenje u pojedinim slučajevima jeste da se nameštaj, koliko god je to izvodljivo, učini pokretnim/mobilnim tako što će se, na primer, postaviti na točkice.

Na taj način isti prostor se za kratko vreme i bez velikog napora može reorganizovati za drugačiju namenu, što je veoma racionalno.

- **Osvetljenje**

Osvetljenje i akustika u svim prostorijama trebalo bi da zadovolje potrebe osoba oštećenog sluha i vida. Sve prostorije trebalo bi da budu dobro osvetljene kako prirodnim tako i veštačkim osvetljenjem, u različitim periodima dana.

Prozori u svim prostorijama trebalo bi lako da se otvaraju i zatvaraju, a kvake na njima ne bi trebalo da budu postavljene suviše visoko.

Osvetljenje bi trebalo da bude ravnomerno u svim delovima prostorije. Preporučuje se osvetljenost od minimalno 150 luksa.

Sve radne prostorije trebalo bi da imaju mogućnost dodatnog osvetljenja pomoću stonih ili zidnih lampi. Poželjna je i upotreba reflektora koji će omogućiti dodatno osvetljenje željenog dela prostorije.

Najveći broj osoba oštećenog sluha sporazumeva se čitanjem sa usana. Zato bi trebalo izbegavati isključivo zidno/bočno osvetljenje. Ono može da oteža komunikaciju, jer sagovornik može da se nađe u tzv. „kontralihtu“, zbog čega će mu lice biti u senci.

Trebalo bi voditi računa i o potrebi da se radni prostor u određenim periodima dana ili u određenim situacijama (na primer prilikom rada na računaru) zamračí, odnosno da se spreči trenutno preveliko osvetljenje. Zato se mogu koristiti različiti zastori – trakaste zavese, venecijaneri i slično.

- **Toaleti**

Svaka grupa toaleta u određenom objektu ili svaki toalet na spratu trebalo bi da bude upotrebljiv i za korisnike invalidskih kolica ili nekog drugog pomagala.

Ako, u izuzetnim slučajevima, postoji samo jedan toalet upotrebljiv za osobe koje koriste invalidska kolica, trebalo bi da bude na raspolaganju osobama oba pola.

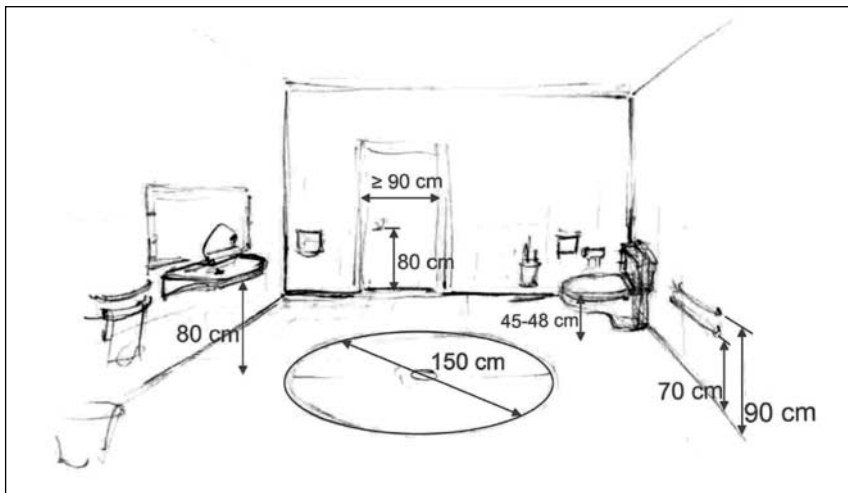
Površina toaleta trebalo bi da obezbedi nesmetano kretanje i manevar korisnika invalidskih kolica, kao i osoba koje koriste štake ili hodalice. Ako se za ovu grupu korisnika obezbeđenjem odgovarajućih uslova povećava komfor, povećava se udobnost i za sve ostale.

Sanitarije – školjka toaleta, umivaonik i ostali elementi u toaletu, poput ručice vodokotlića, aparata za sušenje ruku ili za papirne ubruse, držača za peškire i sapun, vešalica za odlaganje garderobe, rukohvata i slično, trebalo bi da budu postavljeni tako da ih svi ravnopravno mogu dohvatiti i koristiti.

Umivaonik mora biti postavljen tako da mu se omogući prilaz kolicima. Trebalo bi izbegavati umivaonike koji imaju stub/nogu, jer bi ispod umivaonika trebalo da bude ostavljen slobodan prostor za prilaz kolicima.

Poželjno je da u toaletima budu montirana ogledala koja se mogu podešavati, što i osobama različitog rasta ili korisnicima invalidskih kolica takođe omogućava da ih upotrebljavaju.

Na umivaonicima bi trebalo postaviti slavine/baterije na povlačenje ili senzorske baterije.

Imajući u vidu da (re)dizajniranje pristupačnog toaleta za projektante predstavlja veoma kompleksan zadatak i da zahteva specifična znanja o kretanjima osoba sa invaliditetom (koja prevazilaze okvire ove brošure), važno je da se pre adaptacije ili izgradnje novog toaleta poslodavci konsultuju sa ekspertima za pristupačnost.

8.4. Informacije

Tokom boravka na radnom mestu ili u krugu radnog mesta (dvorište) zaposleni imaju potrebu da primaju ili prosleđuju različite informacije. Informacije mogu biti:

- informacije o objektu (signalizacija u smislu orijentacije u prostoru);
- informacije o radu na radnom mestu (oglasne table ili govorna, pisana i štampana obaveštenja); i/ili
- informacije za prenošenje određene poruke (zvono, signali opasnosti/uzbune, i slično).

Najznačajniji element informacije jeste format u kojem se vrši njeno prenošenje.

Svaka informacija koja se daje korisnicima nekog prostora trebalo bi da bude prenet na više različitih načina. Tako se, zapravo, proširuje broj korisnika koji su u mogućnosti da prime datu informaciju.

Ako je neka informacija data samo u zvučnom (audio) formatu, vrlo je verovatno da tu informaciju neće primiti veliki broj korisnika – najpre onih koji imaju oštećen sluh, a onda i onih koji su u datom trenutku zauzeti poslom, razgovaraju telefonom ili nose opremu za zaštitu od buke.

Stoga je važno da se ista informacija prenese korisnicima u više različitih formata – i zvukom, i svetlosnim signalom, i pismom ili simbolom.

I *mesto informacije* predstavlja njen bitan element. Različite informacije zahtevaju postavljanje na različitim mestima, koja moraju biti dostupna svim korisnicima. Visina informacionih pultova ne bi trebalo da pređe 80 cm.

- **Sistemi za orijentaciju u prostoru**

Na ulazu u objekat poželjno je postaviti višejezičnu tablu sa podacima o punom nazivu firme/preduzeća ili ustanove kojoj pripada.

Na samom ulazu u objekat, ali i u sve ostale nivoe, trebalo bi postaviti tablu/mapu sa informacijama o rasporedu prostorija (plan prostora sa putanjama kretanja), brojevima i nazivima prostorija.

Takve mape postavljaju se, najčešće, na ulazu u objekat, na izlazu iz lifta, u holu na višem kraku stepenika, i na sličnim mestima.

Poželjno je da natpisi i mape (brojevi i nazivi prostorija) takođe budu i reljefni, kako bi ih dodirom mogle uočiti i slepe osobe. Natpise koji ne mogu da budu reljefni trebalo bi upotpuniti dodatnom tablom na *Brajevom pismu*.

Viši spratovi objekta trebalo bi da budu jasno obeleženi (na primer: sprat 1, sprat 2, itd.). Takođe, oni se mogu obeležiti i reljefno ili *Brajevim pismom* na rukohvatima koji se nalaze na mestima dolaska na određeni sprat. Na istim tim mestima trebalo bi da postoje i putokazi koji upućuju ka određenim prostorijama koje se nalaze na tom spratu.

- **Oglasne table**

Znakovi i table za obaveštavanje i natpisne ploče trebalo bi da budu uočljivi, čitljivi, prepoznatljivi i nedvosmisleni. Idealno bi bilo da se koriste tamnoplava (teget) slova ili simboli na beloj pozadini, jer je tako informacija najuočljivija.

Informacije koje se daju korisnicima moraju biti jednostavne. One ne smeju da budu komplikovano formulisane jer to otežava njihov prijem (percepciju) i shvatanje.

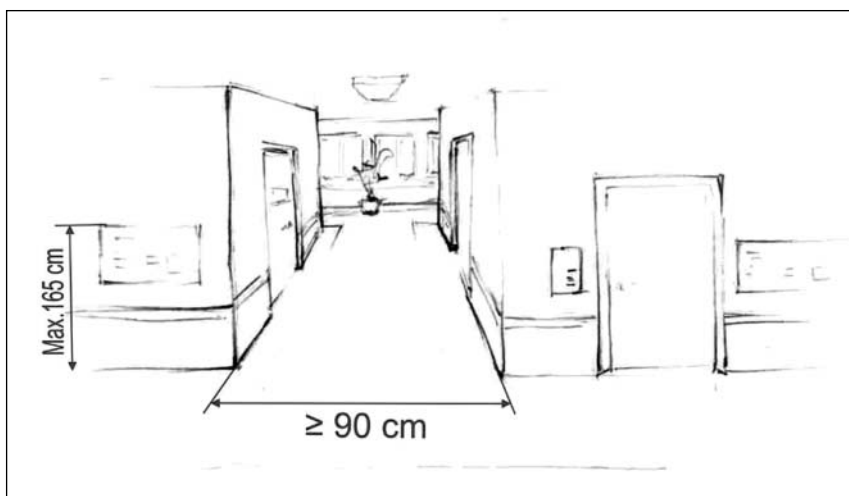

Table na kojima su postavljena obaveštenja trebalo bi da budu dobro učvršćene, a radi otklanjanja refleksije poželjno je da budu matirane, reljefne i pravilno postavljene u odnosu na svetlost.

- **Signalizacija i ostale informacije**

Pravovremeno primljena informacija preduslov je uspešne evakuacije korisnika u opasnim situacijama. Signali zvona (ako postoji), na primer, uključujući i alarmne signale za različite opasnosti, trebalo bi da budu u audio-vizuelnom formatu, kako bi bili dostupni i osobama koje imaju oštećenje sluha ili vida. Ovo obezbeđuje lakše i brže uočavanje informacije.

Potrebno je da sve prostorije imaju ugrađen i zvučni, ali i svetlosni signal. Svetlosni signal trebalo bi da bude postavljen na mesto na kojem ga svi mogu lako uočiti.

Radi poboljšanja prijema zvučnih informacija za osobe koje koriste slušne aparate, u radnim prostorijama mogu se postaviti indukcione petlje, bežični infracrveni sistemi ili odgovarajuća tehnička sredstva za pojačavanje zvuka. Ova oprema se veoma lako postavlja.

Poželjno je da sve osobe koje pripadaju jednoj radnoj organizaciji na odeći imaju jasno istaknute akreditacije sa imenom i prezimenom zaposlenog koje stalno nose. Ovo olakšava međusobnu komunikaciju (naročito u velikim sistemima koji imaju veliki broj zaposlenih) i komunikaciju sa posetiocima.

Naročito je značajno da radna organizacija ima svoju pristupačnu veb-prezentaciju na Internetu (sajt). Na taj način informacije bi mogle da se prosleđuju i posetiocima/klijentima i zaposlenima. Važno je znati da bi svi dokumenti koji se postavljaju na sajt trebalo da budu u pristupačnom formatu, tako da pristup mogu da imaju i slepe osobe.

8.5. Oprema, instalacije i usluge

Oprema (sredstva za rad), instalacije i usluge u objektu predstavljaju preduslov za uspešno funkcionisanje prostora.

U tom smislu posebnu bi pažnju trebalo obratiti na računare i slična sredstva rada (fotokopir mašine, telefone), alate i različite mašine, prekidače i utikače za struju, klimatizaciju, uređaje za veštačko osvetljenje, indukcione petlje, te aparate/uređaje u vidu vodomata, automata za kafu, i slično.

Ispravna oprema za protivpožarnu zaštitu, gromobranksku zaštitu, alarm i video-nadzor značajno povećava bezbednost svih korisnika određenog prostora.

- **Sredstva rada**

Danas se na većini radnih mesta masovno upotrebljavaju najrazličitiji tehnički uređaji (hardver) sa različitim programima (softver), koji olakšavaju i ubrzavaju proces rada.

Trebalo bi, međutim, da budemo svesni činjenice da nisu svi ljudi u mogućnosti da koriste istu opremu na isti način. Primera radi, zbog oštećene motorike ruku pojedini zaposleni ne mogu na računaru da koriste klasičnu tastaturu ili „miša“.

Upotreba novih tehnologija (softvera i hardvera) ne bi smela da bude osnov za novu diskriminaciju zaposlenih, već mora postati oruđe garantovanja pune ravnopravnosti.

Preporučuje se obezbeđenje pristupačanog softvera (čitača ekrana za zaposlene koji su slepi, na primer), ili nabavka pomoćne/asistivne opreme koja će zaposlenima omogućiti da koriste istu opremu na nešto drugačiji način.

Dodatni softveri ili oprema poput alternativnih miševa, tastatura, džojstika, ekrana koji reaguju na dodir i slično, danas su relativno povoljno dostupni na tržištu.

- **Uređaji za upravljanje i regulaciju instalacija u zgradi**

Svi uređaji za upravljanje i regulaciju instalacija u zgradi (sklopke, priključnice/utikači za struju, zvona, alarmi, interfoni, daljinski upravljači za klimu) trebalo bi da budu projektovani i postavljeni tako da svi budu u mogućnosti da ih dohvate i koriste.

Radi lakšeg uočavanja, svi uređaji trebalo bi da budu u kontrastnim bojama prema podlozi, odnosno boji zida na kojem se nalaze. Poželjno je da informacije na njima budu reljefne za čitanje dodirnom.

- **Ostali aparati i oprema**

Uređaji i oprema za protivpožarnu zaštitu trebalo bi da budu postavljeni na mesta dostupna svim korisnicima. Trebalo bi izbegavati njihovo kačenje na visoka mesta na zidu.

Ostali pomoćni aparati – vodomat, aparat za kafu i slična oprema (npr. kante za smeće) – trebalo bi da budu pažljivo izabrani i postavljeni na svima dostupno mesto, ali tako da ne ometaju prostornu komunikaciju (kretanje i mimiolaženje korisnika) i da ne onemogućavaju upotrebu nekog drugog prostora, proizvoda ili informacije.

- **Usluge**

Svaka nova usluga koju za zaposlene osmisli poslodavac (edukacija, organizovanje kolektivne ishrane na pauzama, prevoz zaposlenih i slično) trebalo bi da bude takva da uvažava različitost zaposlenih koji te usluge koriste.

Ako se organizuje ishrana za zaposlene, svakodnevna ili u vreme neke proslave, trebalo bi voditi računa o tome da su pojedinci, na primer, alergični na određenu vrstu hrane (mlečni proizvodi, gluten i sl.).

9. Pet koraka do pristupačnog radnog mesta

Nekoliko praktičnih saveta za poslodavce kako da obezbede uspeh u prilagođavanju radnih mesta prema principima dizajna za sve mogu se dati u pet jednostavnih koraka:

Korak 1. – Donošenje odluke

Kako biste obezbedili uspeh, u startu morate doneti jasnu i nedvosmisleno odluku o neophodnosti adaptacije radnih mesta za sve. Odluka bi trebalo da bude doneta na najvišem nivou preduzeća. Nova politika vaše organizacije biće poštovanje svih razlika i jednaki uslovi zapošljavanja i rada za sve.

Korak 2. – Delegiranje odgovornosti

Delegirajte jednu ili više osoba za realizaciju tog posla. Mora da postoji osoba koja će biti odgovorna za sprovođenje odluke. Ako ne postoje koordinacija i kontinuitet u tom poslu malo je verovatno da će biti postignut uspeh.

Korak 3. – Povezivanje i umrežavanje

Povežite se sa sličnim preduzećima koja su već sprovela ovaj proces. Razmenite iskustva. Takođe, više se povežite sa zaposlenima i klijentima, osobama sa invaliditetom, organizacijama i udruženjima osoba sa invaliditetom, i oni će vam dati najbolji savet o onome što bi trebalo da uradite.

Korak 4. – Kvalifikacije i znanje

Angažujte eksperte za pristupačnost koji za taj posao već imaju odgovarajuće kvalifikacije i specifično znanje. Na taj način uštedete vreme i novac, jer nećete „izmišljati toplu vodu“.

Obezbedite obuku zaposlenih i celokupnog menadžmenta o dizajnu za sve. Ovo će vam pomoći da promenite celokupnu politiku upravljanja kako bi dizajn za sve bio integrisan u sve naredne odluke.

Korak 5. – Praćenje rezultata – evaluacija

Pratite i analizirajte sprovedene aktivnosti na (re)dizajniranju radnih mesta. Proverite kako vaši zaposleni, klijenti i osobe sa invaliditetom vide sve to. Dobri primeri, prihvaćeni i od strane zaposlenih i od strane klijenata, najbolja su preporuka za ponavljanje modela (re)dizajniranja radnog mesta.

10. Zaključak

Na radnim mestima danas ne borave samo oni koji su na njima zaposleni, već su radna mesta ujedno i mesta na kojima vreme provode i klijenti. Takva radna mesta su banke, pošte, sve vrste prodajnih objekata, obrazovne i zdravstvene ustanove, hoteli, restorani, muzeji, i slična mesta.

Pristupačno radno mesto, bez prepreka, nije dakle važno samo za osobe sa invaliditetom, već i za ostale korisnike ovog prostora. Zato pojam pristupačnosti u stvari predstavlja globalni pristup koristan za sve.

Pristupačna radna mesta su pre svega funkcionalna i racionalna. Štede energiju, prostor i ljudsku snagu.

Korist od pristupačnog radnog mesta je višestruka, odnosno korist od nje ga imaju svi.

Neposrednu korist prvo imaju zaposleni, jer se na svom radnom mestu osećaju komforno i bezbedno. Zahvaljujući dobrim i zdravim uslovima na radnom mestu u mogućnosti su da ravnopravno i samostalno koriste sve postojeće resurse (prostor, opremu, uređaje, usluge), na način na koji im to najviše odgovara. Zato su u mogućnosti da pruže maksimum u radu, na zadovoljstvo klijenata i poslodavca.

Direktnu korist od pristupačnog prostora imaju i poslodavci. Primera radi, ako vlasnik hotela prilagodi svoj objekat za radnika koji koristi invalidska kolica – taj hotel postaće pristupačan i za njegove goste. Sasvim se realno može očekivati da će, baš zbog toga, hotel imati povećan broj gostiju koji ih koriste, a samim tim i veći profit. Koristiće ga svi gosti bez obzira na to kakve su njihove fizičke ili ostale karakteristike.

Obezbeđenje pristupačnosti radnog mesta predstavlja dobru INVESTICIJU, a ne trošak poslodavca, kao što se najčešće misli.

Poslodavac će prilagođavanjem radnog mesta odgovoriti na sve zakonom predviđene obaveze, i kada je reč o objektu i u vezi sa obezbeđenjem jednakih uslova za zapošljavanje i rad svih kandidata.

Pristupačna radna mesta zadovoljavaju, osim ostalog, i estetske kriterijume, što može da postane *snažan adut* kod klijenata. Oni će se, na taj način, uveriti da poslodavac sprovodi društveno odgovornu politiku tako što poštuje razlike među ljudima, vodi računa o zaposlenima i klijentima, poštuje zakone i pruža pristupačne usluge za sve. Takvim poslodavcima klijenti uvek vole da se vrate.

Korišćena i srodna literatura

Aragall F. (2003), *Evropski koncept pristupačnosti*, Centar „Živeti uspravno“, Novi Sad.

Aragall F., Sagamola S., Neumann P. (2008), *Evropski koncept pristupačnosti za organe uprave*, Centar „Živeti uspravno“, Novi Sad.

Počuč M. (2004), *Definisanje tehničkih elemenata gradskih komunikacija prema potrebama osoba sa invaliditetom*, Fakultet tehničkih nauka Novi Sad.

Počuč M. (2006), „Slobodno kretanje“, studija slučaja, Disability Monitor Initiative South East Europe, Handicap International, Kancelarija za Jugoistočnu Evropu.

Vukajlov mr Lj., Počuč M. (2009), „Kriterijumi pristupačnosti objekata“, *Zbornik radova 6*, Naučno-stručno savetovanje „Ocena stanja, održavanje i sanacija građevinskih objekata i naselja“.

Počuč M., Vukajlov mr Lj. (2009), *Pristupačnost kao kriterijum kvaliteta planiranja i izgradnje*, Udruženje urbanista Srbije, Letnja škola urbanizma, Zlatibor.

Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje objekata u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 18/97.

Pravilnik za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom, Međunarodna organizacija rada.

Podaci o autoru:

Miodrag POČUČ, dipl. inž. saobraćaja
+381 (0) 64 12 49 757
+381 (0) 64 61 66 458
mpocuc@gmail.com

CENTAR ŽIVETI USPRAVNO
www.czuns.org

Designing and consulting:
ADOMNE
www.adomne.rs

